

Kinga Szmigiel

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
e-mail: kinga.szmigiel@uek.krakow.pl

WYZWANIA DLA POLITYKI SPÓJNOŚCI ZWIĄZANE ZE WSPARCIEM INNOWACYJNYCH MSP NA PRZYKŁADZIE POLSKI

CHALLENGES FOR COHESION POLICY RELATED TO THE SUPPORT OF INNOVATIVE SMES ON THE EXAMPLE OF POLAND

DOI: 10.15611/pn.2018.536.14

JEL Classification: O20, O31, O38

Streszczenie: Artykuł przedstawia analizę problematyki wspierania innowacyjnych MSP, która ulegała stopniowym zmianom w kolejnych dokumentach strategicznych Unii Europejskiej. W oparciu o te zmiany ewolucję przechodziły również polskie dokumenty strategiczne tworzone dla kolejnych okresów programowania, począwszy od akcesji do UE w 2004 r. Pomimo rosnącej wagi wsparcia sektora MSP, zwłaszcza podmiotów wdrażających innowacje, przełożenie tego priorytetu na konkretne działania nadal stanowi dla Polski duże wyzwanie. Polski sektor MSP wykazuje zróżnicowane potrzeby, na które polityka krajowa oraz unijna odpowiadają jedynie częściowo. Skupienie jedynie na podmiotach wdrażających innowacje, przy jednoczesnym zaostrzeniu kryteriów przyznawania pomocy, może prowadzić do polaryzacji sektora, w którym jedynie niewielki procent podmiotów będzie kwalifikował się do otrzymywania wsparcia. W Polsce potrzebne jest szersze spektrum instrumentów pomocowych, które uwzględniłyby różne potrzeby i możliwości rozwojowe małych i średnich firm.

Słowa kluczowe: innowacyjność, polityka spójności, okres programowania 2014-2020, MSP.

Summary: The article presents an analysis of the problem of supporting innovative SMEs, which was subject to gradual changes in subsequent strategic documents of the European Union. Based on these changes, Polish strategic documents developed for subsequent programming periods have also evolved, starting with the accession to the EU in 2004. Despite the growing importance of support for the SME sector, and especially for entities implementing innovations, translating EU priorities into concrete measures remains the major challenge for Poland. The Polish SME sector has diverse needs, to which domestic and EU policy only partially responds. The focus only on entities implementing innovations, while tightening the criteria for granting aid, may lead to the polarization of the sector, in which only a small percentage of companies will be eligible to receive support. In Poland, a wider range of aid instruments is needed that would take into account the different needs and development opportunities of small and medium enterprises.

Keywords: innovation, cohesion policy, 2014-2020 programming period, SME.

1. Wstęp

W skali Unii Europejskiej małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) stanowią ok. 99% wszystkich firm, co oznacza, że jest ich ok. 20 mln. Generują one miejsca pracy, wzrost gospodarczy i szybko reagują na zmiany rynkowe. Firmy z sektora MSP już od dawna postrzegane są jako „motor” gospodarczy Unii Europejskiej i poszczególnych krajów członkowskich, w tym również Polski. Jednak o ile wsparcie dla sektora MSP stanowi trwały element polityki spójności, o tyle jego ukierunkowanie na specyficzne potrzeby innowacyjnych podmiotów nadal stanowi wyzwanie, co szczególnie uwidacznia się w Polsce, która charakteryzuje się na tle innych krajów UE niskim poziomem innowacyjności przedsiębiorstw. Wprawdzie udział nakładów sektora przedsiębiorstw w nakładach na B+R wzrasta, jednak wynika to z działań dużych firm, podczas gdy wskaźniki dla sektora MSP w okresie 2008-2016 nie wykazują wyraźnego trendu wzrostowego.

Cel badawczy niniejszego artykułu stanowi analiza problematyki wsparcia innowacyjnych MSP w ramach polityki spójności. Ponadto ocenie poddana zostanie ewolucja jej priorytetów oraz ich odzwierciedlenie w Programach Operacyjnych wdrażanych w Polsce. Artykuł zawiera również rekomendacje dla polskiej polityki odnośnie do wspierania sektora MSP w ramach różnych instrumentów, zarówno unijnych, jak i krajowych, co ma duże znaczenie wobec możliwych zmian w tej polityce po roku 2020.

2. Ewolucja polityki spójności Unii Europejskiej

W skali unijnej wyzwania dla polityki spójności formułowane są w kolejnych dokumentach strategicznych. Główny cel polityki spójności określony, m.in. w traktacie z Maastricht, stanowi wyrównywanie poziomu rozwoju regionów państw członkowskich poprzez wsparcie tych najbiedniejszych [Klamut 2009, s. 8]. Jak wskazuje J. Szlachta, tradycyjnie wyróżniano trzy kierunki interwencji polityki spójności: infrastrukturę, kapitał ludzki i sektor przedsiębiorstw, a kluczowe znaczenie miało określenie najbardziej prorozwojowej proporcji tych wydatków [Szlachta 2013, s. 218]. Jednak obecnie zmiany w ramach polityki spójności nie sprowadzają się jedynie do przesunięć w kategoriach wydatków, ponieważ przechodzi ona ewolucję od polityki wyrównawczej do prorozwojowej.

W Strategii lizbońskiej akcent przesunął się na podnoszenie innowacyjności i konkurencyjności obszarów objętych wsparciem. Stanowiła ona odpowiedź na wyzwania stojące przed Unią Europejską u progu XXI w. Wiązały się one m.in. z globalizacją, przyczyniającą się do utraty konkurencyjności UE na arenie międzynarodowej, słabnącą dynamiką rozwoju i relatywnie wysokim bezrobociem. Odpowiedzią na te wyzwania miało być pobudzanie endogenicznego potencjału regionów, w tym wspieranie przedsiębiorczości i innowacyjności, które w Strategii lizbońskiej wska-

zono jako jedne z najważniejszych kwestii, na jakich powinna skupić się polityka spójności. Jednak w praktyce cele związane z unowocześnieniem gospodarki Unii Europejskiej nie miały początkowo istotnych przełożeń na europejską politykę spójności [Szlachta 2013, s. 219]. W ramach Strategii lizbońskiej starano się jednocześnie nadal realizować cele społeczne [Okoń-Horodyńska, Piech (red.) 2005, s. 32] i ich rola w praktyce okazała się dominująca. Efektem słabych postępów wdrażania tego dokumentu było powstanie w 2005 r. Odnowionej strategii lizbońskiej, która stanowiła kolejny krok w kierunku zmiany filozofii europejskiej polityki spójności i w rosnącym stopniu odzwierciedlało się to w działaniach podejmowanych w regionach krajów członkowskich.

Wprowadzona następnie Strategia Europa 2020 odnosi się przede wszystkim do wyzwań globalnych, wynikających ze zmian klimatycznych, rosnących cen energii, przebiegu procesów demograficznych itd. Interpretacja głównego celu polityki spójności uległa dalszej zmianie w kierunku wspierania konkurencyjności. Priorytetami stały się: rozwój inteligentny, zrównoważony i wspierający włączenie społeczne. W efekcie Unia Europejska dąży do osiągnięcia podwójnego i zintegrowanego celu: ogólnie zrównoważonego rozwoju i mniejszych rozbieżności między krajami i regionami [Molle 2015, s. 97]. W Strategii Europa 2020 podkreślano również konieczność stworzenia nowych instrumentów finansowych skierowanych właśnie do innowacyjnych i szybko rozwijających się przedsiębiorstw [Europa 2020, s. 26].

Wsparcie sektora MSP, a szczególnie firm wdrażających innowacje, wpisuje się w nowy paradygmat polityki unijnej, która z modelu wyrównywania przechodzi do wspierania potencjału endogenicznego regionów i kreowania trwałych podstaw dla ich dalszego wzrostu [Camagni, Capello 2015, s. 26]. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw stanowi jeden z 11 celów tematycznych, podobnie jak wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji. Teoretycznie stanowi jeden z głównych obszarów wsparcia w polityce spójności, lecz w rozporządzeniach unijnych wskazuje się bardzo dużą liczbę potencjalnych kierunków interwencji, co następnie na poziomie krajowym przekłada się na rozproszenie środków pomocowych pomiędzy wiele różnych działań i skutkuje niedostateczną intensywnością interwencji [Szlachta 2013, s. 233]. To w jakim stopniu polityka spójności będzie rzeczywiście wspierała innowacyjne MSP, zależy od decyzji na poziomie krajowym lub regionalnym. Poruszając się w ramach określonych przez Unię Europejską, można nadać tym działaniom różny priorytet.

Wart odnotowania jest fakt, że poza polityką spójności funkcjonują w UE programy dedykowane bezpośrednio lub pośredniemu wsparciu sektora MSP. W skali Unii polityka spójności jest tylko jednym z narzędzi, których część skierowana jest do całego sektora MSP, a część do wybranych grup przedsiębiorstw: tych, które potrzebują wsparcia dla internacjonalizacji, wdrażania innowacji, startupów.

3. Wsparcie innowacyjnych MSP w polskich Programach Operacyjnych

W okresie programowania 2004-2006 wsparcie przedsiębiorstw było celem Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, ale do kwestii innowacyjności odnosiły się tylko działania: 1.4 „Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką”, 2.2.1 „Wsparcie dla przedsiębiorstw dokonujących nowych inwestycji” i 2.3 „Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje”. Beneficjenci SPO WKP wprowadzili innowacje produktowe i procesowe uznawane w ramach Metodologii Oslo, jednak większość z nich nie opierała się na pracach B+R, lecz stanowiła wdrożenie istniejącej już technologii. Część przedsiębiorstw w ramach wsparcia innowacyjności otrzymała środki na zakup technologii funkcjonujących już w Polsce od kilku lat lub też zakup nowych maszyn i urządzeń. W efekcie dominowały dotacje na ogólny rozwój sektora MSP, a zakres oddziaływania na innowacyjność przedsiębiorstw należy w świetle badań ewaluacyjnych uznać za niewielki [Szmigiel 2015]. W ocenie efektów tego programu podkreślano potrzebę koncentracji wsparcia na innowacjach, zwłaszcza tych, które stanowią wynik własnej działalności badawczo-rozwojowej firm [Bartkiewicz, Dębowski 2010, s. 32].

W kolejnym okresie programowania 2007-2013, w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, zwiększono skalę wsparcia sektora MSP i wzbogacano zakres stosowanych instrumentów, m.in. o kredyt technologiczny. Bezpośrednio do przedsiębiorstw skierowano Działania PO IG: 1.4-4.1 „Wsparcie na prace badawcze i rozwojowe oraz wdrożenie wyników tych prac”, 4.2 „Stymulowanie działalności B+R przedsiębiorstw oraz wsparcie w zakresie wzornictwa przemysłowego”, 4.4 „Nowe inwestycje o wysokim potencjale innowacyjnym”, 5.4.1 „Wsparcie na uzyskanie ochrony własności przemysłowej”, 6.1: „Paszport do eksportu”, 8.1” Wspieranie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej” i 8.20 „Wspieranie wdrażania elektronicznego biznesu typu B2B”. Jednocześnie realna skala wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw nie była znacząca, ponieważ pomimo akcentowania wagi tego sektora otrzymał on tylko ok. 14% całej puli zagospodarowanych funduszy strukturalnych [Jegorow 2017, s. 57-71]. Na 17 771 zrealizowanych projektów przypadło 1669 przedsiębiorstw wprowadzających innowacje, czego efektem były 1363 wdrożenia nowych technologii i 4803 nowe produkty i usługi oraz 4358 e-usług wdrożonych przez beneficjentów [www.poir.gov.pl]. Ponadto dzięki inkubatorom przedsiębiorczości zrealizowano 2916 pomysłów na innowacyjne rozwiązania biznesowe. Powyższe dane można uznać za znaczące osiągnięcie, jednak wskaźniki ilościowe nie pokazują, czy były to znaczące innowacje, jaka jest trwałość uzyskanych efektów i czy beneficjenci wdrażają kolejne innowacje po zakończeniu projektów.

Wdrażanie polityki spójności w Polsce w okresie programowania 2014-2020 skupiło się w znacząco większym stopniu, zarówno na innowacyjności gospodarki,

jak i sektorze MSP [*Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego* 2014, s. 262]. Wsparcie innowacyjnych przedsiębiorstw stanowi jeden z celów Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój. Pierwszą i trzecią oś priorytetową PO IR stanowią odpowiednio: „Wsparcie prowadzenia prac B+R przez przedsiębiorstwa” oraz „Wsparcie innowacji w przedsiębiorstwach”, natomiast druga oś priorytetowa to „Wsparcie otoczenia i potencjału przedsiębiorstw do prowadzenia działalności B+R+I”. Znacznie zaostrożono kryteria innowacyjności, kierując wsparcie na wytworzenie nowych technologii i komercjalizację wiedzy. Jest to zgodne z rekomendacjami ewaluatorów SPO WKP i części działań PO IG [Gołoś i in. (red.), 2015], którzy jednocześnie trafnie wskazywali, że wykluczy to wiele firm z grona potencjalnych beneficjentów. Pomoc, jaką w tym okresie programowania otrzymują innowacyjne firmy, powinna być więc bardziej kompleksowa i potencjalnie również znacząco wyższa, lecz skoncentrowana na podmiotach prowadzących działalność badawczo-rozwojową. Biorąc pod uwagę fakt, że prowadzenie własnej działalności B+R przez sektor MSP jest poważnie utrudnione, m.in. ze względów finansowych, skupiono się na wsparciu współpracy firm i wyższych uczelni. Wprowadzono również nowe instrumenty wsparcia: zamówienie na wynalazek i rezerwę technologiczną.

Innowacyjne firmy otrzymują również środki z Regionalnych Programów Operacyjnych oraz Programu Operacyjnego Polska Wschodnia, który ma na celu m.in.: wzmacnianie zdolności do generowania i absorpcji rozwiązań innowacyjnych, przede wszystkim poprzez wdrażanie innowacji, podniesienie aktywności inwestycyjnej przedsiębiorstw w obszarze B+R, w tym prowadzenia badań i prac rozwojowych [Dawydzik 2014]. Jednym z licznych przykładów jest Działanie 3.2. Innowacje w MŚP – Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020, w ramach którego można otrzymać od 100 tys. do 2 mln zł dofinansowania.

Już w ramach SPO WPK wspierano zarówno przedsiębiorstwa, jak i instytucje otoczenia biznesu, jednak dotychczasowych efektów nie można ocenić pozytywnie. Badania [Lisowska 2016, s. 85-101] dowodzą, że małe i średnie firmy w kraju relatywnie rzadko korzystają ze wsparcia instytucji otoczenia biznesu, a ich oferta nie jest w opinii przedsiębiorców dostosowana do ich potrzeb. Również efekty wsparcia adresowanego bezpośrednio do sektora MSP należy uznać za ograniczone, ponieważ nie stanowi ono impulsu rozwojowego dla większej liczby podmiotów, zmieniając metody podnoszenia konkurencyjności z kosztowej na opartą na wdrażaniu innowacji.

4. Wnioski i rekomendacje

W kolejnych dokumentach strategicznych akcent w polityce spójności przesuwają się w kierunku wzmacniania konkurencyjności i innowacyjności regionów krajów członkowskich Unii Europejskiej i należy oczekiwać dalszych zmian w tym kierunku. Powinno to zapewnić porównywalną skalę wsparcia innowacyjnych MSP po roku 2020, niezależnie od zmian wprowadzanych w polityce spójności.

Wsparcie innowacyjnych MSP bardzo dobrze wpisuje się w obecne priorytety polityki spójności, jednak przełożenie jej celów – sformułowanych najpierw w unijnych, a następnie krajowych dokumentach – na konkretne działania nadal stanowi wyzwanie dla Polski. Dopiero w bieżącym okresie programowania zdecydowano się na przyjęcie bardziej restrykcyjnej definicji innowacji oraz na wprowadzenie na większą skalę specyficznych instrumentów, m.in. kierowanych do start-upów. W połączeniu z zastosowaniem nowocześniejszych i bardziej wyspecjalizowanych instrumentów najprawdopodobniej przyczyni się to do podniesienia skuteczności pomocy dla innowacyjnych przedsiębiorstw, jednak ograniczy dostępność środków dla reszty sektora MSP. W przypadku braku równoległego systemu dofinansowania rozwoju pozostałych firm może to skutkować polaryzacją polskiego sektora MSP.

Dotychczasowe wsparcie innowacyjności polskich przedsiębiorstw, zarówno przez dotacje z funduszy strukturalnych, jak i instrumenty krajowe, nie przyniosło oczekiwanych rezultatów. Polskie małe i średnie firmy bardzo rzadko angażują się w działalność B+R oraz inne rodzaje działalności innowacyjnej, poza zakupem maszyn, urządzeń i software. Efektem jest bardzo niski na tle Unii Europejskiej odsetek polskich małych i średnich firm wprowadzających innowacje – odpowiednio 17% i 36% [Eurostat]. Ponadto jest to trwały trend, na który wsparcie z polityki spójności, pomimo efektów odnotowanych wśród beneficjentów, nie miało znaczącego wpływu. Dotacje dla innowacyjnych firm w okresach programowania 2004-2006 i 2007-2014 okazały się mieć wpływ na przejściowy wzrost liczby wdrażanych innowacji u beneficjentów, lecz nie stanowiły impulsu do zwiększenia innowacyjności w większej skali. Były natomiast wykorzystywane jako narzędzie wsparcia rozwoju całego sektora małych i średnich przedsiębiorstw, nie poprzez wytwarzanie nowych technologii, lecz zakup i wykorzystywanie już istniejących.

Do sprzyjających warunków, które wpłynęłyby na poprawę wskaźników innowacyjności polskiego sektora MSP, można zaliczyć: dostęp do zewnętrznego finansowania, przyjazne dla przedsiębiorczości regulacje i presję na innowacje ze strony działalności eksportowej [Lissowska 2013, s. 91]. Polityka spójności nie stanowi rozwiązania wszystkich powyższych kwestii ani też szeregu innych, których część powinna być elementem polityki innowacyjnej, a część prowadzonej na różnych szczeblach ogólnej polityki wsparcia przedsiębiorczości. Należy również stwierdzić, że inne instrumentarium potrzebne jest do wspierania istniejących firm, a inne do promowania idei przedsiębiorczości i zakładania nowych podmiotów [Niska, Vesala 2013].

Badania i ewaluacje efektów polityki spójności w Polsce [Kleiber i in. 2009; Tarnawa, Skowrońska (red.) 2017; Zadura-Lichota 2015] pozwalają na sformułowanie rekomendacji odnośnie do wspierania sektora MSP w naszej gospodarce. Obejmują one zbilansowanie wsparcia pojedynczych, nawet bardzo znaczących innowacji oraz ogólnego rozwoju sektora MSP, który nadal potrzebuje funduszy na zakup maszyn i urządzeń. Znacząca grupa firm, które w obecnym okresie programowania straciły możliwość pozyskania środków na wdrażanie innowacji ze względu na za-

ostrzenie kryteriów w konkursach, powinna otrzymać inny rodzaj wsparcia ze środków krajowych. Potrzebna jest rewizja sposobów inwestowania w rozwój infrastruktury otoczenia biznesu oraz jej reforma pod kątem spełniania oczekiwań przedsiębiorców. Ważny jest również podział instrumentów wsparcia, w zależności od potrzeb poszczególnych firm, które trudno uwzględnić w dużych projektach adresowanych do szerokich grup beneficjentów.

Należałoby z jednej strony kontynuować kompleksowe wsparcie poprzez np. regulacje prawne, uproszczenia fiskalne, prawo podatkowe, a z drugiej wyspecjalizowane instrumenty powinny być stosowane wobec specyficznych grup: MSP zainteresowanych prowadzeniem działalności B+R lub zakupem jej wyników, start-upów, osób dopiero planujących założenie firmy.

Należy podkreślić, że zmiany już mają miejsce. Określone w „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju” cele należy uznać za prawidłowe i zgodne z kierunkami zmian wskazywanymi dla krajów członkowskich UE [Uchwała z 14 lutego 2017], m.in. w znowelizowanym Small Business Act, którego rekomendacje dotyczące działań na rzecz rozwoju MSP pokrywają się z propozycjami zawartymi w Strategii. Jednocześnie, o ile proponowane kierunki zmian należy uznać za właściwe, szczególnie w świetle pozytywnych wypowiedzi np. środowiska start-upów, w przypadku którego 7 na 10 postulatów¹ zostało przyjętych do wdrożenia, o tyle tempo zmian nie jest wystarczające. Wynika to częściowo z uzależnienia od funduszy z polityki spójności, gdzie znaczące zmiany są możliwe do wdrożenia na początku kolejnych okresów programowania.

W przyszłości wyzwania związane ze wsparciem innowacyjnych MSP, które by-łoby skuteczne i efektywne, pozostaną niezależnie od tego, czy dominować będzie wsparcie współfinansowane z polityki spójności, czy też ze środków krajowych. W tym zakresie polityka spójności powinna być przez polskie władze traktowana jako instrument pomocniczy, który nie zastąpi ani krajowego prawa i regulacji, ani innych środków publicznych, w tym przede wszystkim krajowych, lecz także unijnych, przeznaczonych na podnoszenie innowacyjności gospodarki.

Literatura

- Bartkiewicz P., Dębowski H., 2010, *Ocena wpływu polityki spójności na wzrost konkurencyjności i innowacyjności polskich przedsiębiorstw i gospodarki. Raport końcowy*, Instytut Badań Strukturalnych Reytech Sp. z o. o., Warszawa.
- Camagni R., Capello R., 2014, *Rationale and design of EU cohesion policies in a period of crisis*, Working Paper, Series Grincoch, no. 1.
- Dawydzik A. (red.), 2014, *Wsparcie sektora MŚP w Regionalnych Programach Operacyjnych 2014-2020*, Ministerstwo infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Europa 2020, 2010, *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska, Bruksela.

¹ Postulaty dotyczą m.in. ułatwień i uproszczenia procedur dla instytucji wspierających oraz samych startupów. Deklaracja Startup Poland dostępna na www.mamstartup.pl.

- Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (12.04.2018).
- Gołoś A., Pander W., Rauzer A. (red.), 2015, *Barometr innowacyjności. Raport końcowy z ewaluacji on-going działań Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na lata 2007-2013 skierowanych do przedsiębiorstw*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Promowanie rozwoju i dobrego rządzenia w regionach UE i miastach. Szósty raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej*, 2014, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg.
- Jegorow D., 2017, *MŚP jako beneficjenci polityki spójności 2007-2013* [w:] Stefański M. (red.), *Mechanizmy wspomagania sektora MŚP*, Innovatio Press, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin, s. 57-71.
- Klamut M., 2009, *Wpływ polityki spójności Unii Europejskiej na identyfikację problemów rozwoju regionalnego w okresie 2007-2013*, [w:] Prusek A. (red.), *Problemy i efekty polityki spójności w polskich regionach*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki z Zarządzania w Krakowie, Kraków.
- Kleiber M., Bendyk E., Kuciński J., 2009, *Wyniki Narodowego Programu Foresight Polska 2020*.
- Lisowska R., 2016, *The Potential of Busines Environment Institutions and the Support for the Development of Small and Medium-sized Enterprises*, *Entrepreneurial Busines and Economics Review*, no 4 (3), 85-101.
- Lissowska M., 2013, *Teoria „kreatywnej destrukcji” a współczesne procesy rozwojowe*, [w:] Stacewicz J. (red.), *Polityka gospodarcza w poszukiwaniu nowego paradygmatu*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- Molle W., 2015, *Cohesion and Growth. The Theory and Practice of European Policy Making*, Routledge, London–New York.
- Niska M., Vesala K., 2013, *SME policy implementation as a relational challenge*, *Entrepreneurship & Regional Development*, vol. 25, Issue 5-6, s. 521-540.
- Okoń-Horodyńska E., Piech K. (red.), (2005), *Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce – wnioski i rekomendacje*, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Warszawa.
- Regional Science Policy & Practice*, vol. 7, Issue 1.
- Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw na lata 2004-2006, 2004, Załącznik do Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 1 lipca 2004 r. w sprawie przyjęcia Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, lata 2004-2006, Dz.U. nr 166, poz. 1744; 2006, nr 7, poz. 43.
- Szlachta, J., 2013, *Wyzwania przed europejską polityką spójności*, [w:] Stacewicz J. (red.), *Polityka gospodarcza w poszukiwaniu nowego paradygmatu*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Szmigiel K., 2015, *Nowa koncepcja finansowania innowacji w przedsiębiorstwach w okresie programowania 2014-2020*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 392, s. 129-137.
- Tarnawa A., Skowrońska A. (red.), 2017, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Uchwała nr 8 Rady Ministrów z 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).
www.poir.gov.pl (16.04.2018).
- Zadura-Lichota P. (red.), 2015, *Innowacyjna przedsiębiorczość w Polsce. Odkryty i ukryty potencjał polskiej innowacyjności*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.